

A történeti felszínborítás rekonstrukciója a Nagy-Milic Natúrparkhoz tartozó 5 község (Füzér, Füzér- komlós, Hollóháza, Kéked, Pusztafalu) közigazgatási területére vonatkozóan

A természetvédelmi, térségfejlesztési célú tervezési és kutatási tevékenységek során nem csak a vizsgált terület jelenlegi állapotának ismerete szükséges, hanem alapvetők azok az információk is, amelyek a terület korábbi állapotáról tájékoztatnak, illetve arról a folyamatról, amelynek során az elnyerte jelenlegi arculatát. Kiemelkedő táji, természeti értékekkel rendelkező védett területeken történő tervezésnél különös jelentősége van a történeti háttér-információknak, melyek fontos elemei a térségi tervezés, a rekonstrukciós és rehabilitációs tevékenységek, természetkímélő gazdálkodási formák szakmai megalapozásának.

A felhasználható történeti források rendkívül sokrétűek, szinte minden anyagban lehet kapaszkodókat, információmorzsákat találni, amelyek ha önmagukban nem is, de más adatokkal kiegészítve hozzájárulnak a korabeli táj jellegének, állapotának, a területhasználathoz, a gazdálkodás intenzitásának, mikéntjének, az emberek életének, szokásainak megismeréséhez. A történeti felszínborítás azonosításához különösen részletes információ tartalommal rendelkeznek az ún. katonai felmérések, amelyek XVIII. század végétől több időmetszetben készültek.

Vizsgálatunk során archív katonai térképek feldolgozásával rekonstruáltuk a történeti tájhasználatot és felszínborítást a tervezett Nagy-Milic Natúrpark térségében. A felmérést 5 község (Füzér, Füzérkomlós, Hollóháza, Kéked, Pusztafalu) közigazgatási területére vonatkozóan végeztük el. A térképezett terület 6575 ha kiterjedésű, öt idősíkot reprezentál:

- XVIII. század vége – 1780-as évek – forrás: I. Katonai Felmérés,
- XIX. század közepe – 1850-es évek – forrás: II. Katonai Felmérés
- XIX. század vége – 1870-es évek – forrás: III. Katonai Felmérés
- XX. század közepe – 1950-es évek – forrás: MH Újfelmérési térkép
- XX. század vége – 1997-2000 év – forrás: élőhelytérkép, légifelvétel

A fejezet 1930-as években készült fotóit az egykori füzéri erdőgondnok, SCHUDICH NÁNDOR okl. erdőmérnök hagyatékából válogattuk.

Füzérkomlós az Akasztóbegyőről

A történeti földhasználat rekonstrukciója során az Ökológiai Intézet által kidolgozott módszert használtuk fel (NAGY, 2003)¹. Az alkalmazott térképezési eljárás fő lépései:

1. Alapanyagok előkészítése, térinformatikai előkészítés stb.)
2. A földhasználati, felszínborítási információk digitalizálása
3. A vonalas objektumok (úthálózat, vízhálózat) digitalizálása
4. Pontszerű objektumok (malmok, hidak, mészegetők, stb.) digitalizálása
5. Névényazonosítása
6. A kész szelvény ellenőrzése, hibajavítása, próbanyomtatás
7. A tájtörténeti térképek feldolgozása, értékelése

Kilátás az Akasztó-hegy felé

A georeferált digitális történeti térképek alkalmazása lehetővé tette, hogy térinformatikai alkalmazásokban a történeti térképek információit kvázi „in situ” helyzetben, tehát területileg közel helyesen vizsgáljuk. A földhasználati és egyéb térképi információk interpretálása közvetlen módon, a képernyőn végzett digitalizálással történt. Külön-külön fázisokban történt a felszínborítás poligonhálózatának, az úthálózat és vízhálózat vonalhálózatának és a pontszerű objektumok digitalizálása. A felszínborítás térképezése során igyekeztünk minden felismerhető és azonosítható foltot lehatárolni. A lehatárolt minimális foltméret 0,8-1 ha volt. Néhány kategória esetében ettől kisebb területű foltokat is elkülönítettünk, ha úgy véltük, hogy a felszínborítási jelenség súlya ezt indokolja. Ilyenek voltak pl. a településrészek, temetők, vízmosások és mocsarak, stb. A területtel nem lehatárolható lineáris struktúrákat vonalas objektumként digitalizáltuk. Pontobjektumként kezeltük térképi jeleket és a névrajzi megírásokat. A digitalizálás után többszörös ellenőrzést és hibajavítást végeztünk.

Eredmények

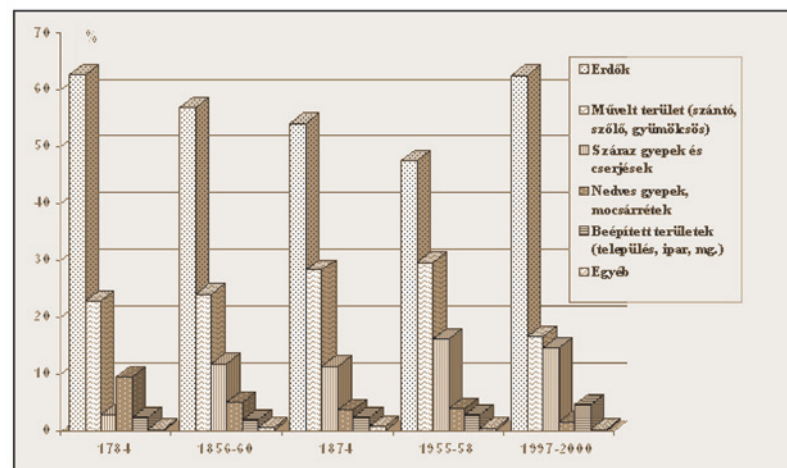
Az egyes időszakok rekonstruált földhasználati, felszínborítási térképeit a 22. oldalon adjuk közre. A térképek alapján készített felszínborítás statisztikát az 1. táblázat mutatja be, a változásokat grafikusán az 1. ábra szemlélteti. A vizsgált térképek közül az I. Katonai Felmérés adatait fenntartásokkal kell kezelni, a többi térkép megbízhatónak tekinthető.

¹NAGY D. szerk. (2003): Beszámoló a K044090/2001. sz. pályázat eredményeiről kutatási jelentés, kézirat, Ökológiai Intézet, Miskolc.

1. táblázat A földhasználat változása a Nagy-Milic Natúrpark területén 1784-2000 (összevont adattábla)

Vizsgált időszak	1784	1856-60	1874	1955-58	1997-2000
Kategória	%	%	%	%	%
Erdők (ligeterdők, lombos és tűlevelű erdők)	62,7	56,9	54,1	47,6	62,6
Művelt területek (szántó, szőlő, gyümölcsös)	22,8	24,0	28,2	29,6	16,5
Száraz gyepek és cserjések	2,6	11,7	11,3	16,0	14,6
Nedves gyepek, mocsár- rétek	9,5	5,0	3,6	3,8	1,5
Beépített területek (település, ipar, mg.)	2,2	1,8	2,2	2,6	4,6
Egyéb	0,2	0,5	0,7	0,4	0,2

1. ábra A földhasználat változása a Nagy-Milic Natúrpark területén 1784-2000

A felszínborítás változásai a Nagy-Milic Natúrpark területén

A történeti kutatások szerint a vizsgált terület települései a XVI-XVII. században sűrűn lakott, nagyszámú állatállománnyal rendelkező, gazdag termést betakarító, jólétben élő falvak voltak. A XVII. század végétől a fokozódó gazdasági nyomás és a hadjáratok pusztításai következtében pusztulásnak indult a térség, amely a Rákóczi szabadságharc idejére csaknem teljesen elnéptelenedik. A XVIII. század elejétől szlovák és kárpátukrán betelepülőkkel népesülnek újra a falvak (BALASSA, 2000)². Hollóháza az 1770-es évek végén az üvegghuta létesítésével települ újra németajkú üvegfúvókkal és szlovák erdei munkások-

²BALASSA I. (2000): A Hegyköz földművelése, Szász Magyar Falu Könyvesháza, Budapest.

kal, mivel az üveg olvasztásához és a hamuszír főzéséhez jelentős mennyiségű fát kellett kitermelni (SIMKÓ, 2002)³.

Az általunk feldolgozott történeti térképek ettől az időszaktól kezdve (1784) mutatják be a terület felszínborítását. A térképek kutatási alapadatbázisnak tekinthetők, értékelésük több módon is történhet, mindig az adott szakterület kérdésfeltevése határozza meg a vizsgálódás irányát. Az alábbiakban a felszínborítás és földhasználat változásának általános folyamatait mutatjuk be.

Kövesbegy a legelőről

A XVIII. század végén a terület több mint 60%-át borították erdők. A települések fokozatos benépesedéséből, a huták működéséből jelentkező faigény kielégítése, valamint a mezőgazdálkodás szántó és legelő igényének kielégítése mind az erdők rovására történt, ami az erdőborítás folyamatos csökkenését vonta maga után. A térképeken jól nyomon követhető ez a folyamat: a korábbi erdők az 1800-as évek közepén cserjés, fáslegelő, a század végén gyepek, az 1950-es években egy részük már szántóként művelt. Pl. Pusztafalu határában 1784 és 1856 között felére, Hollóháza határában 1874-re nyolcadára csökkent az erdők kiterjedése. Ez utóbbi nem meglepő, hiszen a irtványtelepülést az erdőből kellett „kivágni”, ezek mellett a huta működése is fát igényelt. A nagyobb, jobban művelhető szántóterülettel rendelkező településeken (Kéked, Füzér, Füzérkomlós) az erdőborítás csökkenése mérsékelt volt.

Az 1950-es évektől az erdőborítás növekedésnek indult, 50 év alatt 15%-kal nőtt a részarányuk, ami kb. megegyezik a XVIII. sz. végi állapottal. A jelentős

³SIMKÓ J. (2002): Hollóháza, Hollóháza község története, múltja és jelene, Miskolc.

változás a mezőgazdálkodás gyökeres átalakulásának – elsovadásának – köszönhető, ami tükröződik a terület állatállományának csökkenésében is (2. táblázat). A felhagyott szántók, gyepek, legelőerdők visszaerdősödtek, illetve jelentős erdőtelepítések is történtek. Minőségükben ezek az erdők nyilván nem feleltethetők meg a XVIII. századi erdőknek.

2. táblázat A Nagy-Milic Natúrpark területén tartott állatok száma (db)

Év	Szarvasmarha	Sertés	Ló	Juh
1895	1078	1083	138	267
1935	1020	816	233	1
1953	1488	811	145	105
1966	990	1028	100	661
2000	119	590	21	354

A művelt területek (szántó, gyümölcsös) kiterjedésének változása az erdőkkel ellenkező jellegű görbét írt le: a XVIII. sz. végétől az 1950-es évekig 22%-ról közel 30%-ra nőtt szántók részaránya, majd napjainkra 16,5%-ra csökkent. A változások okát és irányát tekintve településként jelentős különbségek vannak. A jobban művelhető szántóterülettel rendelkező településeken (Kéked, Füzér) a csökkenés mértéke kisebb, 8-9%. Pusztafalu, Hollóháza, és Füzérkomlós területének közel 50%-a volt szántó az 1950-es években, ezek közül Komlóson felére, Pusztafalun közel harmadára esett vissza, Hollóházán pár hektártól eltekintve megszűnt a szántóföldi művelés. Az előző két községben a természetes szukcesszió (szántó-parlag-gyep-cserjés-erdő) „foglalta vissza” a felhagyott szántókat, Hollóházán ezek nagyobb része beépült.

A fentebb ismertetett két domináns folyamat mellett a száraz és nedvesebb gyepek kiterjedése ezekkel szoros kapcsolatban változott.

Nagy Dezső

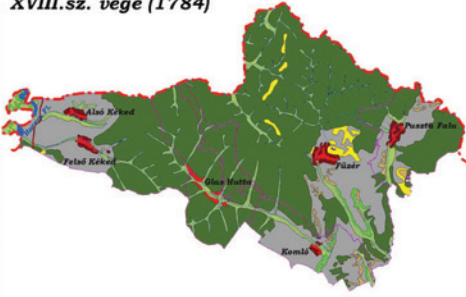

Szántás Füzéren

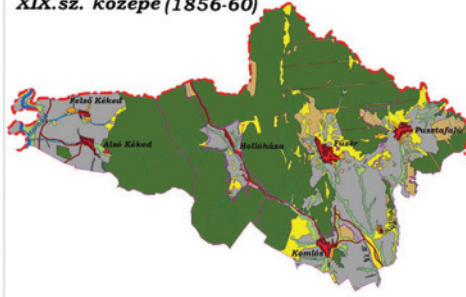

A földhasználat és a felszínborítás változása a Nagy-Milic Natúrpark településeinek területén

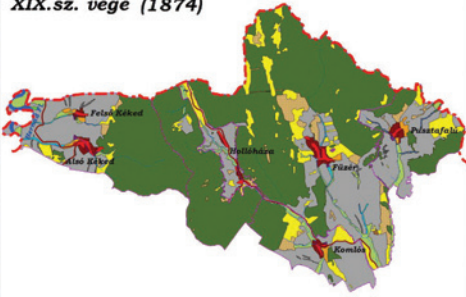
XVIII.sz. vége (1784)

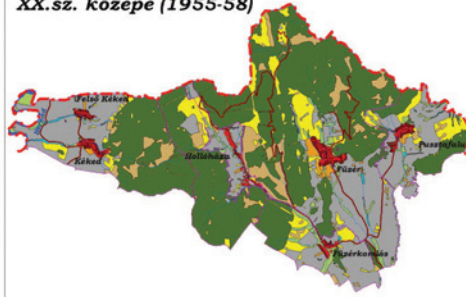
XIX.sz. közepe (1856-60)

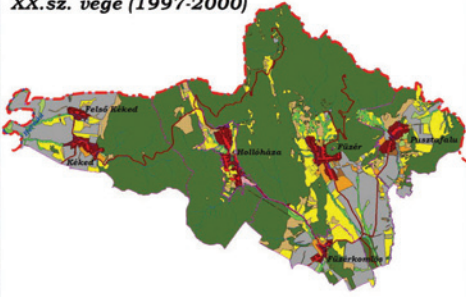
XIX.sz. vége (1874)

XX.sz. közepe (1955-58)

XX.sz. vége (1997-2000)

Jelmagyarázat

	Település (nyílt beépítés)		Lombos erdő
	Kert, szérű		Ligeterdő (nedves)
	Temető		Mocsár, vizenyős terület
	Szőlő		Folyóvíz
	Gyümölcsös		Homok-, kavicsfelszín
	Szántóföld		Ipari telephely
	Kaszáló, nedves gyepek		Mezőgazdasági telephely
	Legelő, száraz gyepek		Erodált árok
	Cserjés, fás legelő		Vár
	Folyó		Országhatár
	Patak		Településhatár
	Országút, műút		

2,5 0 2,5 5 7,5 10 12,5 km

Készítette: Archeometria Bt. Miskolc
 Forrás: 1. 2. 3. Faltalpai Fejlesztés Mérési Tervei
 MN újfelmérési térképei - Hattörténelmi Intézet Térképtár,
 BAZ megye előhelytérképe 1999. Ökológiai Intézet Alapítvány,
 DTA 50 TÉH
 Georeferált alaptérképek: Herman Ottó Múzeum, Ökológiai Intézet Alapítvány